

yemeyeceğini ilân etmesinin yol açtığı malî buhran ve ardından çıkan 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın maliye üzerine yüklediği büyük yükün ortaya çıkardığı enflasyonist ve spekülâtif ortam sarraflara büyük kâr imkânları sağladı. Dışarıdan borç alamayan devlet, savaş sürecinde ve daha sonra Galata'daki sarraflardan kısa vadeli ve yüksek faizli borç olarak malî açıklarını kapatmaya çalıştı. 8 Nisan 1916'da İttihatçılar'ın piyasadaki para karmaşasına son vermek amacıyla çıkardıkları Tevhîd-i Meskûkât Kânûn-ı Muvakkatî ile para rayiçleri lağvedildi ve sarraflık yasaklandı. Yasağa uymayan kişiler için üç aydan iki yıla kadar hapis cezası öngörüldü. Öncele-ri yabancı paralar sarraflık yasağı dışında tutulmuşken yaklaşık sekiz ay sonra bunlar da kanun kapsamına dahil edildi. Sarrafların İstanbul'daki büyük rollerine dikkat çeken *The Times*'in İstanbul muhabirinin 1877'de İstanbul'un adının "Sarrafopoli" olarak değiştirilmesini önermesi, XIX. yüzyılın ikinci yarısında bu grubun Osmanlı piyasalarındaki etkinliğine işaret etmesi bakımından dikkat çekicidir.

BİBLİYOGRAFYA :

Araks Şahiner, *The Sarrafs of Istanbul: Financiers of the Empire* (yüksek lisans tezi, 1995), Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; Şevket Pamuk, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi*, İstanbul 1999, tür.yer.; Süleyman Kaya, *XVIII. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Kredi* (yüksek lisans tezi, 2003), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 43-55; Ali Akyıldız, *Para Pul Oldu: Osmanlı'da Kağıt Para, Maliye ve Toplum*, İstanbul 2003, tür.yer.; Yavuz Cezar, "18. ve 19. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Sarraflar", *Gülten Kazgan'a Armağan Türkiye Ekonomisi* (haz. L. Hilal Akgül – Fahri Aral), İstanbul 2004, s. 179-208; Necibe Sevgen, "Nasıl Sömürüldük?: Sarraflar", *BTTD*, sy. 14 (1968), s. 66-68; sy. 15, s. 59-65; sy. 16 (1969), s. 54-61; sy. 17, s. 62-66; sy. 18, s. 76-78; sy. 19, s. 66-67; sy. 20, s. 69-70; sy. 21, s. 67-69; sy. 22, s. 66-71; sy. 23, s. 74-75; sy. 24 (1969), s. 54-60; Halil İnalıcık, "Capital Formation in the Ottoman Empire", *The Journal of Economic History*, XXIX/1, Cambridge 1969, s. 97-140.

ALİ AKYILDIZ

SARRE, Friedrich (1865-1945)

Alman müzecisi ve sanat tarihçisi.

Fransa'dan göç etmiş eski bir aileye mensuptur. Leipzig Üniversitesi'nde okudu ve sanat tarihi doktorası yaptı. Anadolu sanatı ve asıl üzerinde uzmanlaştığı Selçuklu sanatı ile tanışması 1895 yılında oldu. Almanya'dan İzmir'e ve oradan Alaşehir'e giden, ardından Konya'ya geçerek Selçuk-

lu bölgesini inceleyen Sarre ertesi yıl bu yolculukla ilgili seyahatnâmesini yayımladı (*Reise in Kleinasien-Sommer 1895, Forschungen zur seldjukischen Kunst und Geographie des Landes*, Berlin 1896; trc. Dara Çolakoğlu, *Küçükasya Seyahati*, İstanbul 1998). Anadolu gezisinin ardından İran'a gitti ve 1898 yazına kadar ülkenin pek çok yerini dolaşarak İran sanatına dair notlar aldı; bu arada çok kıymetli sanat eserleri topladı. Döndükten sonra Anadolu Selçuklu sanatı hakkındaki ikinci kitabını yayımladı (*Seldschukische Kleinkunst*, Leipzig 1909), ardından İran İslâm sanatına dair eserini neşretti (*Denkmaeler persischer Baukunst-geschichtliche Untersuchung und Aufnahme muhammedanischer Backsteinbauten in Vorderasien und Persien*, Berlin 1910). I. Dünya Savaşı'ndan az önce, hıristiyan ve Bizans sanatları uzmanı olan Ernst Herzfeld ile birlikte yaptıkları çok zahmetli bir seyahatte Mezopotamya'daki (Irak) İslâmî mimarlık eserlerini tesbit ederek bunları fotoğraflarıyla birlikte dört büyük cilt halinde yayımladı (*Archaeologische Reise im Euphrat- und Tigrisgebiet*, Berlin 1911-1920). Bu araştırma seyahatinin arkasından İslâm sanatının ilk büyük merkezlerinden Sâ-merrâ'da arkeolojik bir kazı yaptı.

Kendisine mühendislik şeref doktoru unvanı verilen Sarre, Berlin Üniversitesi'nde profesör olarak çalıştı. Alman Devlet müzelerinin, kurulmasında büyük emeğinin geçtiği ve koleksiyonlarının çekirdeğini onun toplayıp ülkesine götürerek müzeye devrettiği buluntuların oluşturduğu İslâm eserleri seksiyonunu 1921 yılından 1931'e kadar yönetti. Ancak seksen yaşına geldiğinde Almanya'nın yıkılışıyla birlikte müzenin kısmen de olsa mahvını ve eserlerin dağılımını gördü. 31 Mayıs 1945 tarihinde ölümünün hemen arkasından Berlin yakınında Babelsberg'deki villasına Ruslar tarafından el konulurken ailesi dışarı atılarak zengin kütüphanesi notlarıyla birlikte yakıldı.

Sarre'nin eserlerinin ayrıntılı ve açıklama bir listesi kitap halinde yayımlanmıştır (J. Heinrich Schmidt, *Friedrich Sarre, Schriften Zum 22. Juni 1935 zusammengestellt*, Berlin 1935). Bu bibliyografyadan öğrenildiğine göre onun Türk sanatını yakından ilgilendiren çok sayıda makalesinin arasında bilinen en eski Selçuklu halısına dair makalesiyle Leonardo da Vinci'nin Haliç üzerine bir köprü kurulması hakkındaki tasarısını ele aldığı çalışmaları en dikkate değer olanlardır. Bunla-

Friedrich
Sarre

rın dışında 1895 seyahatnâmesi, XIX. yüzyılın sonlarında ilk defa Selçuklu sanatını ilim âlemine tanıtan bir kitap olarak önemlidir ve bazı bölümleri, Aziz Sayhan tarafından Türkçe'ye çevrilerek Konya'da yayımlanan *Anıt* dergisinin 8-11 ve 13-19. (1949-1950) sayılarında basılmıştır. Bu kitaptan alınan kısa bir bölümü de Nevin Selten Türkçe'ye çevirmiştir ("Modern Konya", *Batı Dil ve Edebiyatları Araştırmaları Dergisi*, II/3 [Ankara 1976], s. 177-187). Yine onun *Konia, seldschukische Baudenkmaeler* (Berlin 1921) ve içindeki çini, alçı kabartma, ahşap bezemelerinin bir kısmı XX. yüzyıla kadar gelen, fakat bir Konya valisinin marifetiyle yıktırılan Konya Köşkü (Alâeddin Köşkü) hakkında kaleme aldığı *Der Kiosk von Konia* başlıklı bir eseri daha (Berlin 1936) bulunmaktadır (trc. Şehabeddin Uzluk, *Konya Köşkü*, Ankara 1967). II. Türk Tarih Kongresi'nde (1937) verdiği tebliğ "Konya'da Selçuk Sanatı" başlıklı Türkçe özeti de kongre zabıtlarında yayımlanmıştır (Ankara 1943, s. 811-813).

Sarre'nin 1895 Anadolu seyahatinde Afyonkarahisar'a 30 km. uzaklıkta bulunan Şuhut'ta rastlamış olduğu çok değerli bir ilkçağ lahdinin üzerindeki yüksek kabartmalardan birinin kafasını elde ederek bunu özel koleksiyonu için ülkesine götürdüğü, fakat lahdin İstanbul Arkeoloji Müzeleri'ne taşınmasından sonra tekrar yerine yapılandırılmak üzere müzeye gönderdiği bilinmektedir.

Sarre'nin diğer bazı eserleri de şunlardır: *Transkankasien-Persien-Mesopotamien-Transkaspien. Land and Leute* (Berlin 1899), *Altorientalische Teppiche* (Leipzig 1908), *Seldschukische Kleinkunst* (Leipzig 1909), *Konia. Seldschukische Baudenkmaeler* (Berlin 1921), *Die Keramik von Samarra* (Berlin 1925), *Das Islamische Milet* (Berlin 1935), *Orientalische Steinbücher und persische Fa-yencentechnik* (İstanbul 1935).

BİBLİYOGRAFYA :

A. U. Pope, "Friedrich Sarre", *A Survey of Persian Art* (ed. A. U. Pope – Ph. Ackerman), Tehran 1977, XIV, bk. appendix, s. I; R. Ettinghausen, *Islamic Art and Archaeology: Collected Papers* (ed. M. Rosen-Ayalon), Berlin 1984, s. 318-319; *Bibliographie der Deutschsprachigen Arabistik und Islamkunde* (ed. Fuat Sezgin), Frankfurt 1993, XVII, 281-288; H. Potratz, "Friedrich Sarre", *Af.O*, XV (1945-51), s. 184; E. Herzfeld, "Friedrich Sarre", *AI*, sy. 11-12 (1946), s. 210-212; E. Kühnel, "Friedrich Sarre", *Isl.*, XXIX/3 (1950), s. 291-295; Semavi Eyice, "Anadolu Selçuklu Sanatı Çalışmalarının Başlangıcında İki Yabancı: Clement Huart ve Friedrich Sarre", *TM*, XVII (1972), s. 137-143; V. Enderlein, "Sarre, Friedrich (1865-1945)", *The Oxford Encyclopedia of Archaeology in the Near East*, New York 1997, IV, 491.

SEMAYİ EYİCE

SARRÛF, Ya'kûb

(يعقوب صروف)

Ya'kûb b. Nikûlâ Sarrûf
(1852-1927)Lübnan asıllı hıristiyan yazar,
el-Mukteṭaf dergisi nâşiri.

18 Temmuz 1852'de Beyrut yakınlarındaki Hades köyünde Mârûnî bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Eğitime Amerikan misyonerleri tarafından Cebelilübnan'da açılan Abiyye (UËËË) Okulu'nda başladı. 1866'da yine Amerikan misyonerlerinin Beyrut'ta yeni açtığı Suriye Protestan Koleji'ne kaydoldu ve 1870'te buradan mezun oldu (bu kolej 1920'de Beyrut Amerikan Üniversitesi'ne dönüştürülmüştür). Üç yıl süreyle Sayda, Trablusşam ve Beyrut'ta Amerikan misyoner okullarında Arapça öğretmeni yaptıktan sonra okuduğu üniversiteye 1873'te öğretim üyesi olarak girdi. Burada matematik, fizik ve Arapça gibi çeşitli alanlarda on iki yıl süreyle ders verdi.

Ya'kûb Sarrûf, bir taraftan üniversitede ders okuturken diğer taraftan çeşitli siyasi ve edebî cemiyetlerde faaliyet gösterdi. 1873'te Süleyman b. Hattâr el-Büstânî, Edib İshak, Fâris Nimr ve İbrâhim el-Yâzîcî ile birlikte Cem'iyetü zehretü'l-âdâb adıyla, amacı retorik (hitabet), araştırma, hikâye ve tiyatro ile uğraşma olan bir dernek kurdu. 1875'te Fâris Nimr, Şâhin Makaryos ve İbrâhim el-Yâzîcî'nin aralarında bulunduğu Gizli Beyrut Cemiyeti (Cem'iyetü Beyrut es-sırrıyye) isimli bir cemiyet teşkil ederek burada Suriye-Lübnan topraklarını Osmanlı Devleti'nden koparma amaçlı faaliyetlerde bulundu. 1876 baharında Fâris Nimr ile beraber hocaları Cornelius Van Dyke'in danışmanlığında Batı'daki bil-

limsel gelişmeleri popüler bir dille okuyucuya aktarmak için *el-Mukteṭaf* dergisini çıkarmaya başladı. Dergide dinî, sosyal, siyasi ve edebî yazılara da yer veriliyordu. 1884'te Darwin'in evrim teorisi etrafında cereyan eden tartışmalarda evrim teorisini savunan yazılar kaleme alındığı gibi bununla ilgili başka yazılar da yayımlanıyordu. Sarrûf bu konuda fakülte yönetimiyle anlaşamayınca işine son verildi (geniş bilgi için bk. N. Farag, *MES*, VIII/1 [1972], s. 73-83; Şafiq Jeha, s. 131-138). Bu arada Mısır'ı işgal eden İngilizler'in Mısır yüksek komiseri Evelyn Baring (sonradan Lord Cromer), işgal güçlerinin basın yayın yoluyla propagandasını yapmaları için Sarrûf ve Nimr'i Kahire'ye davet etti. Onlar da Mart 1885'te Mısır'a giderek *el-Mukteṭaf* dergisini buraya taşıdılar; dergi İngilizler'in desteğiyle Mısır'da kısa sürede tutundu. 1889'da Ya'kûb Sarrûf, Fâris Nimr ve Şâhin Makaryos yine Evelyn Baring'in desteğiyle *el-Muḳaṭṭam* gazetesini çıkarmaya başladılar. Bu gazete ile, yine Suriye göçmenlerinden olan Bişâre ve Selîm Tekla kardeşler tarafından çıkarılıp Fransız taraftarlığı ile tanınan *el-Ehrâm* gazetesine karşı İngiliz çıkarılarının desteklenmesi amaçlanmıştı. Sarrûf, Nimr ve Makaryos, Lord Cromer'in desteğiyle 1903'ten itibaren Hartum'da *es-Sûdân* (*Sudan Times*) isimli bir gazete yayımladılar. Haftada iki defa çıkan gazetede orijinal yazı ve haberler yanında *el-Muḳaṭṭam*'daki yazılar da tekrar yayımlanıyordu. Ayrıca İngiliz yetkilileriyle yapılan bir anlaşmaya göre gazetede yönetim adına yıllık resmî raporlar ve belgeler basılacaktı (Sharkey, XXXI/4 [1999], s. 532 vd.). 1890'da Ya'kûb Sarrûf ve Fâris Nimr'e mezunları oldukları Beyrut'taki Suriye Protestan Koleji tarafından fahri doktora unvanı verildi. Ya'kûb Sarrûf 9 Temmuz 1927'de öldü.

Sarrûf'un en önemli eseri sayılan *el-Mukteṭaf* dergisi pozitivist-materyalist, seküler dünya görüşünün İslâm âleminde yaygınlaşmasında önemli rol oynamıştır. Dergi Şibîlî Şumayyil, İskender Ma'lûf, Ferah Antûn, Corcî Zeydân, Muhammed Kürd Ali ve Selâme Mûsâ gibi yazarların ilk yazarlık tecrübelerini kazandıkları bir yayın organı olmuş, bunların pek çoğu sonradan kendi dergilerini çıkarmaya başlamıştır. Dergide anatomi, astronomi, fizik ve veterinerlik gibi tabii bilimlerin yanı sıra felsefi meseleler ve Avrupa edebiyatı alanındaki gelişmeler okurlara popüler bir dille ulaştırılmıştır. Sarrûf, 1881 yılında henüz Beyrut'ta iken ortağı ile birlikte *el-Mukteṭaf*'ta yayımladığı "el-Luġatü'l-'Arabiyye

ve'n-necât" başlıklı yazıda bilimin bütün halk kitleleri tarafından anlaşılabilmesi için yazı dilinin halkın anlayacağı şekilde değiştirilmesi gerektiğini savunmuş, böylece uzun sürecek olan bir tartışmayı başlatmıştır. Fahih Arapça'nın dinî ilimlerle de bağlantısını kuran entelektüeller, bu tartışmaların Batılılar'ın etkisiyle başlatıldığını belirterek Sarrûf ve Nimr'e karşı çıkmıştır (tartışmalar için bk. Daniëls, s. 85 vd.; Gully, XLII/1 [1997], s. 81 vd.). Yazılarında İngilizler'in müslüman coğrafyasındaki çıkarlarını açıkça müdafaa etmekten çekinmeyen Sarrûf, XIX. yüzyılda bazı İslâm ülkelerinde taraftar bulmaya başlayan sosyalist fikirleri benimsememiş, Batılı kapitalizm taraftarı yazarlara dayanarak sosyalist ve komünist sistemin zararlarından bahseden yazılar kaleme alıp liberal ekonomiyi savunmuştur (Reid, I/4 [1970], s. 358-367).

Eserleri. Roman. 1. Fetâtü Mısır (Kahire 1905, 1922). İlk defa *el-Mukteṭaf* dergisinin eki olarak yayımlanmış olup Kıptî bir kızla bir İngiliz'in evliliği etrafında gelişen sosyopsikolojik bir romandır. **2. Emîru Lübnân** (Kahire, ts. [1906 veya 1907]). Lübnan'da 1860'lı yıllarda müslümanlarla hıristiyanlar arasında cereyan eden olaylar etrafında gelişen bir romandır. **3. Fetâtü'l-Feyyûm** (Kahire, ts. [1907 veya 1908]). Bu romanda İngiltere'de okuyup Mısır'a dönen zengin bir Kıptî kızın başından geçen olaylar anlatılır.

Diğer Eserleri. el-Hulıyyü'l-feyrûziyye fi'l-luġati'l-İnkilîziyye (Kahire 1882), *el-Mebâdî'ü'l-aşlıyye fi'l-luġati'l-Ferensıyye* (Kahire 1882), *Besâ'itu 'ilmi'l-felek ve şuveri's-semâ'* (Kahire 1923), *A'İlâmü'l-Mukteṭaf* (Kahire 1925), *er-Ruvvâd* (Kahire 1927), *el-'İlm ve'l-'umrân* (Kahire 1928), *Resâ'ilü'l-ervâḥ* (Kahire 1928), *el-Mukteṭaf*'ta ruhçuluk hakkında yayımladığı yazıların ölümünden sonra kitap haline getirilmiş şeklidir, *Fuṣûl fi't-târîḫi't-ṭabî'i min memleketeyi'n-nebât ve'l-hayevân* (Kahire 1931), *Ricâlü'l-mâl ve'l-a'mâl* (Kahire 1933), *Fiktûriyâ: Melike-tü'l-İnkilîz ve İmbrâṭüretü'l-Hind* (Kahire, ts.).

Tercümeleleri. Mevâ'iz (George Burder'den, Beyrut 1876), *Ḳalbü'l-esed* (Kahire 1886, W. Scott'un *Tales of Crusades* adlı kitabının tercümesi olmalıdır [Brugman, s. 231]), *Sırru'n-necât* (Beyrut 1913; Kahire 1922, Samuel Smiles'in *Self-Help with Illustrations of Conduct and Perseverance* adlı eserinin tercümesi), *Sıyerü'l-ebṭâl ve'l-'uzamâ' el-ḳudemâ'* (Beyrut 1883, 1912). Sarrûf'un ayrıca *el-Mukteṭaf* ve *el-*